

SOTA JA RAUHA LÄHI-IDÄSSÄ AJATUKSIA SOTAHISTORIASTA JA SEN TUTKIMUKSESTA

Yleisesikuntaeverstilutnantti, filosofian maisteri Jarl K r o n l u n d

Sotahistoriallisen tarkastelun kohteena Lähi-itä on kiinnostava siksi, että Israelin ja sen arabinaapurien välinen jännitys ja ajoittainen sota on jatkunut nykyisellään yli 40 vuotta. Sellaisena se on yksi nykyajan pisimmistä sodista. Toistuvien sotien näyttämönä siihen on rinnastettavissa ehkä vain Vietnam Kaukoidässä. Eurooppa oli vastaavanlainen sotien näyttämö ensimmäiseen maailmansotaan saakka. Toisen maailmansodan totaalisuus oli se kipinä, joka herätti eurooppalaiset huomaamaan, että sota ei ollut keino maanosan ongelmien ratkaisemiseksi. Epäluulo kuitenkin jäi. Kaikilla konflikteilla on juurensa menneisyydessä. Esimerkkinä oleva Lähi-itä ristiriitoineen näyttää ilmentävän näitä vuosisataisia historiallisia tapahtumasarjoja puhtaimmillaan. Siellä kehitys on johtanut ilmiöön, jossa sodan ja rauhan vaihtelu näyttäytyy alueen historian olennaisena pürteenä.

Lähi-itä on käsitteenä vaihteleva. Milloin se on mielletty synonyymiksi Keski-idälle, milloin se on sisältänyt vain Palestiinan lähiympäristöineen. Käsittehorjuvuuteen vaikuttaa myös se, mielletäänkö termi Lähi-itä maantieteellisenä vai poliittispainotteisena ilmauksena. Horjuvuus kuvastuu myös tietosanakirjojen määritelmässä. Käsitteiden labiliteetti sinänsä on yksi suomalaisessa sotahistoriankirjoituksessa esiintyvistä ilmiöistä — esimerkkinä olkoon vaikkapa ”kaaderijärjestelmä”. Suomessa kaaderijärjestelmä on mielletty milloin sotalaitosjärjestelmäksi, milloin liikekannallepanojärjestelmäksi tai jopa puolustusjärjestelmäksi. Alun perin sana on tarkoittanut sotalaitosjärjestelmää, joksi kaaderijärjestelmä on ymmärrettävä nykyisinkin. Se on yleiseen asevelvollisuuteen perustuvana ollut Suomessa käytössä vuodesta 1881, siis yli 100 vuotta. Sen vaihtoehtoja ovat miliisijärjestelmä ja palkka-armeija. Mikäli termin merkityssisältö on horjuva, epävakaa tai muuttuva, se on täsmennettävä. Täsmentämisessä ”minusta tuntuu” -menetelmä on arvoton.

Suomalaisessa joukkoviestinnässä Lähi-idällä useimmiten tarkoitetaan niitä maita, jotka ovat osallisina Israelin ja arabimaiden välisessä vastakkainasettelussa. Määritys on tuolloin luonteeltaan poliittis-ajankohtainen ja Lähi-itään luetaan silloin Egypti, Israel, Jordania, Libanon, Syyria ja Irak sekä monesti myös Saudi-Arabia. Maantieteellis-historiallisena kokonaisuutena siihen sisältyvät lisäksi Turkki, Kypros, Iran ja Arabian niemimaan valtiot. Kun Lähi-itää tarkastelee nimenomaan Israelin ja sen lähinaapureiden suhteita valottavana sotahistorian tutkimuskohteena, Irak ja Saudi-Arabia ovat taustavaikuttajia. Suurvaltojen näkökulmasta katsottuna Lähi-idän geostrateginen alue sisältää Israelin ja sen lähinaapureiden lisäksi myös nämä viimeksi mainitut valtiot. — Tässä tarkastelussa ne jäävät Palestiinasta katsottuna perifeerisiksi. Itse asiassa, kuten suomalaisessa uutiskirjoittelussakin, puhutaan siis sodasta ja rauhasta vain yhdessä Lähi-idän kolkassa: Palestiinassa.

Palestiina vuodesta 900 eKr. 1800-luvulle jKr.

Palestiinaa koskevat varhaisimmat historialliset tiedot alkavat 3000-luvun lopulla eKr. Ne kertovat sotarekistä, jonka Egyptin ensimmäinen Faarao Narmer teki Etelä-Filistiiniin. Tuolloin ei Palestiinan alueella vielä liene asunut sen enempää juutalaisia kuin palestiinalaisiakaan, sillä seemiläisiin kansoihin kuuluvat amorilaiset ja kanaanilaiset asettuivat maahan vasta noin 2300—1900 eKr. Näiden joukossa tuli myös Abraham, juutalaisten esi-isä, Kaldean Uurista. Noin vuonna 1468 eKr. liitti faarao Thutmosis III Palestiinan Egyptiin voitettuaan Mediggon (Raamatun Harmageddon) kaupungin luona Syyrian ja Palestiinan kaupunkien liittokunnan joukot. Yksinkertaistettuna: sota seurasi rauhaa ja rauha sotaa. Kaikki alueelle aikojen kuluessa syntyneet ”suurvallat” — egyptiläinen, heettiläinen, assyrialainen ja persialainen — havittelivat aluetta itselleen. Keinona oli useimmiten sota.

Noin 1100 eKr. palasivat Mooseksen johtamat juutalaiset Egyptistä takaisin Palestiinaan, jonne heidän poissaollessaan oli asettunut muita heimoja. Näiltä juutalaiset valloittivat sisämaan. Tuolloin kukistuivat mm. filistealaiset, joilta alue on saanut nimensä. Juutalaiset loivat noin 1030 eKr. alueelle yhtenäisen kuningaskunnan, joka sittemmin liittoutui nykyisen Libanonin alueella asuneiden foinikialaisten kanssa. Näiden avulla rakennettiin mm. Jerusalemin temppeli. Siitä saakka ovat yhteen jumalaansa Jahveen uskovat juutalaiset pitäneet Palestiinaa ”luvattuna maana”. Koska varhaisemmat tiedot alueen pienten kansojen välisistä sodista ovat puutteelliset, on juutalaisten paluu Egyptistä otettava lähtökohdaksi. Se joka tapauksessa toi kuvaan Lähi-idän konfliktin toisen ulottuvuuden: Palestiinan kansojen välisen sodan ja rauhan vaihtelun. Tämä alueen tapahtumahistorian sisäinen piirre on se, joka ilmeisesti useimmiten mielletään Lähi-idän ongelmaksi.

Aina Aleksanteri Suuren sotaretkiin saakka puuttui Lähi-idän strategisesta asemasta yksi ulottuvuus: läntinen invaasio. Tuohon mennessä olivat siis olleet näkyvissä eteläinen, itäinen ja pohjoinen asioihin sekaantuminen. Nyt Lähi-idästä tuli alue, jossa mikään konflikti ei enää ollut pelkästään sisäinen.

Läntinen vaikutus voimistui, kun Pompeius valloittaessaan Jerusalemin vuonna 63 eKr. teki lopun itsenäisestä juutalaisvaltiosta. Juutalaiset eivät alistuneet, vaan nousivat kapinaan roomalaisia vastaan. Kaksi kapinaa riitti, ja juutalaiset karkotettiin maasta noin 135 jKr. Tuhotun Jerusalemin paikalle rakennettiin roomalainen kaupunki. Siihen asti Juudean provinssina tunnettu alue sai nimen Syyria Palaestina.

Rooman valtakunnan jaossa Palestiina joutui Bysantille, jolta kalifi Omar valloitti sen arabeille 636 jKr. Tämä valloitus toi alueelle toisen seemiläisen kansan: arabit, joista nykyiset palestiinalaiset polveutuvat. Siitä, kun juutalaiset tulivat, oli kulunut runsaat 2 500 vuotta. Arabivalloituksen seurauksena syntyi uskontojen välinen ristiriita, josta tuli lisäsy sotiin.

Seurasi ristiretkien aika ja niitä uusi arabien hallinto. Noin 200 vuotta myöhemmin valtasivat ottomaanit Palestiinan. He ratkaisivat vuosisataisen kiistakysymyksen Palestiinan pyhien paikkojen hallinnasta: sulttaani Abdulmedzis julisti pyhät paikat avoimiksi juutalaisille, kristityille ja muslimeille. Tämä avoimuuden periaate on sittemmin vahvistettu useissa sopimuksissa ja laeissa, viimeksi 1967 Israelin lainsäädännössä miehitysalueiden muodostumisen jälkeen.

Lähi-idän kriisien rakentuminen

1800-luvulle tultaessa olivat jatkuvan kriisin päätekijät olemassa. Nykyistä asetelmaa kohti tilanne rupesi kehittymään 1800-luvun puolivälin jälkeen, jolloin juutalaisten kiinnostus Palestiinaa kohtaan voimistui. Yhtenä syynä olivat Itä-Euroopassa, etenkin Venäjän keisarikunnan alueella, sattuneet juutalaisvainot, ns. pogromit, jotka aikaansaivat laajan siirtolaisuuden. Se suuntautui pääasiassa Yhdysvaltoihin, mutta myös Palestiinaan, josta yksittäiset juutalaiset ostivat maa-alueita asuttaviksi. Pogromien vaikutus voimisti myös sionismia, joka vaati juutalaisille omaa maata.

Palkkiona ensimmäisen maailmansodan loppuvaiheessa antamastaan avusta sionistit saivat Iso-Britannian ulkoministerin antamaan nimeään kantavan Balfourin julistuksen. Siinä hyväksyttiin juutalaisten oikeus perustaa kansallinen koti Palestiinaan. Mutta julistus sisälsi myös varauksen: kansallisen kodin perustaminen ei saanut vahingoittaa alueen ei-juutalaisten maallisia ja uskonnollisia oikeuksia.

Maailmansotien välisenä aikana Lähi-itä oli Englannin ja Ranskan mandaattina. Se oli tässä tapauksessa peitenimi suurvaltojen etupiirijaolle, josta ranskalaisten osuus sisälsi Libanonin ja Syyrian ja englantilaisten osuus Irakin, Transjordanian ja Palestiinan. Tuon hallintovaiheen ja toisen maailmansodan aikana muotoutui Lähi-idän nykyinen sisäinen vastakkainasettelu: juutalaiset ja palestiinalaiset.

Vastakkainasettelu jyrkkeni alueen elinkeinoelämän vilkastumisen aiheuttaman arabien ja Saksassa 1930-luvulla käynnistyneiden vainojen aiheuttaman juutalaisten maahanmuuton tuloksena. Tulevaa enteili mm. se, että kun juutalaiset nyt ostivat muualla asuvilta suurtilallisilta maita, he karkottivat niillä asuneet arabiviljelijät joskus varsin kovakouraisesti. Muuttoliikkeiden tuloksena Palestiinan väkiluku kasvoi vuoden 1914 noin 700 000:sta vuoden 1948 yli 2 miljoonaan. Tuossa ajassa oli palestiinalaisten määrä lähes kaksinkertaistunut, se oli 1.4 miljoonaa. Samassa ajassa oli juutalaisten määrä seitsenkertaistunut ja se puolestaan oli noin 650 000.

Nationalismin leviäminen arabimaailmaan 1920- ja 1930-luvulla toi vaikeuksia suurvalloille: myös Lähi-idässä sen seurauksena oli itsenäisyysliikkeiden synty. Voimistuva kansallismielinen liikehdintä sai ilmentymänsä myös mm. Syyrian lähes itsenäisyystaistelun piirteet saaneessa aseellisessa kansannousussa 1920-luvun puolivälissä, kuohuntana Egyptissä ja maan nimellisellä itsenäistymisellä vuonna 1922 sekä Palestiinan arabiväestön monina kapoina englantilaisia vastaan.

Toinen maailmansota antoi Lähi-idälle uuden strategisen merkityksen: akselivallat yrittivät avata alueen kautta hyökkäystien Neuvostoliiton eteläosiin. Saksan yritykset tuottivat tulosta ja johtivat huhtikuussa 1941 saksalaismieliseen vallankaappaukseen Irakissa. Kun kaappaajat aloittivat maan lentokenttien valtaamisen, käynnistivät britit omat vastatoimensa. Ne tekivät saksalaisten aikeen tyhjäksi. Estääkseen saksalaisia uudelleen saamasta jalansijaa alueella britit miehittivät Irakin. Tapahtumakulku johti jatkossa siihen, että britit ja "Vapaan Ranskan" joukot valtasivat Libanonin ja Syyrian.

Hankkiakseen itselleen etuja olivat sekä liittoutuneet että akselivallat luvanneet alueen kansoille itsenäisyyden. Se oli määrä toteuttaa sodan jälkeen, mutta siirtomaaisännät aikailivat. Toisen maailmansodan päättyessä oli siten niin arabimaiden kuin juutalaistenkin kannalta katsottuna tultu tilanteeseen, jossa tavoiteltu itsenäisyys jälleen oli valumassa hiekkaan. Koettu pettymys aktivoi

itsenäisyysliikkeet uudestaan. Tilanne oli otollinen, sillä II maailmansota oli heikentänyt Englannin ja Ranskan. Niiden asukkaiden kyllästyminen sotaan teki emämaat haluttomiksi lisäuhrauksiin, ja niin alueen arabimaat Palestiinaa lukuun ottamatta itsenäistyivät vuoteen 1947 mennessä.

Palestiinan kriisi kärjistyy sodaksi

Välittömästi toista maailmansotaa seuranneina vuosina kävi selväksi, että sekä palestiinalaiset että juutalaiset vastustivat Englannin ylivaltaa. Kumpikin kansa halusi itsenäistyä, mutta niille ei näyttänyt olevan tilaa samassa maassa. Seurauksena oli, että juutalaisten ja arabien välit kiristyivät. Viimeksi mainitut pitivät juutalaisia maahantunkeutujina, ja juutalaisten näkökulmasta palestiinalaiset olivat esteenä vuosisataisen unelman toteutumiselle. Kumpikin osapuoli kielsi tarkoituksellisesti toisen oikeuden tuohon Jordanin ja Välimeren väliseen alueeseen.

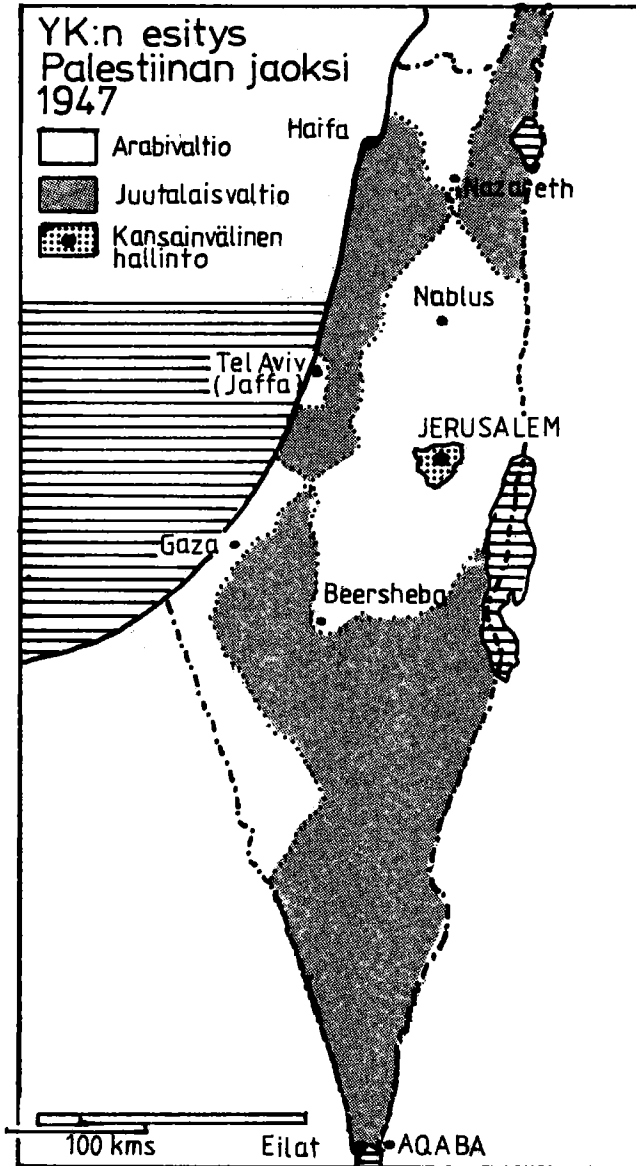
Kumpikin kansa oli myös luonut omat taisteluorganisaationsa. Osa asevoimista oli kouliintunut II maailmansodan alkuvaiheessa taistellessaan brittien rinnalla akselivaltoja vastaan. Englanti ajautui umpikujaan: se ei pystynyt lunastamaan lupauksiaan. Niin se luovutti Palestiinan kysymyksen Yhdistyneiden Kansakuntien ratkaistavaksi. Englanti koetti voittaa aikaa, mutta ylivallan säilyttäminen osoittautui mahdottomaksi. Niin osoittautui YK:lle siirretyn ongelman ratkaisukin: perustettu komissio ei päässyt yksimielisyyteen alueen valtiomuodosta.

YK:n yleiskokous teki ratkaisunsa Palestiinan ongelmassa 27. marraskuuta 1947 komission enemmistön kannan mukaisesti: Palestiina jaettiin juutalaiseen ja palestiinalaiseen valtioon. Jerusalem jäi kansainväliseen hallintoon. Päätöstä vastaan äänestivät lähinaapurit Egypti, Libanon, Syyria, Saudi-Arabia ja Irak. Ne olisivat halunneet, että uusi valtio olisi ollut arabivaltio, jonka juutalaisväestölle olisi taattu autonomia. Ehdotus kaatui USA:n ja Englannin vastustukseen. Kolmas vaihtoehto oli se, että alueelle olisi muodostettu kahteen itsehallintoalueeseen jaettu liittovaltio, jonka pääkaupunki olisi ollut Jerusalem. Kysymys ei ollut siitä, itsenäistyykö Palestiina, vaan itsenäisen valtion muodosta ja siitä, kenellä olisi valta. Kriisin perimmäiset osat — geostrateginen ja alueen sisäinen ristiriita — olivat nivoutumassa entistä tiiviimmin yhteen.

Vaikka oli selvää, että ratkaisu ei voinut olla lopullinen, se tehtiin. Tulos ei miellyttänyt sisäisen kiistan osapuolia, sillä ne eivät saavuttaneet tavoitteitaan. Pian kävi myös ilmi, että kiista pyrittäisiin ratkaisemaan asein. Eskaloitumista ilmensi mm. juutalaisväestön terrorikampanja arabiväestön karkottamiseksi.

Israel julistautui itsenäiseksi 14. maaliskuuta 1948. Kaksi kuukautta myöhemmin Englanti ilmoitti, että sen mandaattihallinto oli päättynyt. Englannin ilmoitusta edeltävänä päivänä olivat arabinaapurit aloittaneet sodan Israelia vastaan. Sota näytti niistä keinolta toteuttaa aikaisemmat vaatimukset. Israel kuitenkin löi hyökkääjät, ja sen aseleposopimukset Syyrian, Egyptin, Jordanian ja Libanonin kanssa jättivät palestiinalaiset ”kodittomiksi”: palestiinalaisten unelma omasta valtiosta jäi toteutumatta. Kaavailtu itsenäisen palestiinalaisvaltion alku Jordanjoen länsiranta liitettiin Jordaniaan. Kriisi näytti jääneen juutalaisten ja arabien väliseksi ja ratkenneen.

Kun Englanti vetäytyi Lähi-idästä, se jätti jälkeensä valtatyhjiön, jonka täyttäminen kiinnosti maailmansodan todellisia voittajia Neuvostoliittoa ja Yhdysval-

(Mithell 1984 mukaan)

toja: kumpikin pyrki lisäämään vaikutusvaltaansa. Niiden edut näyttivät vastakkaisilta, ja niin supervaltiojen väliset suhteet rupesivat vaikuttamaan yhä enenevässä määrin myös Lähi-idän maiden kohtaloihin. Vuosituhantiseen kamppailuun oli taottu uusi lenkki.

Se, että kaksi kansakuntaa asettui asumaan Palestiinaan ja että kumpikin ryhtyi vaatimaan tuota laita-alueita itselleen, teki koko Lähi-idästä epävakaa. Samalle alueelle asettuminen koski sinänsä vain juutalaisia ja palestiinalaisia, mutta sen vaikutukset ulottuivat niiden liittolaisiin ja tukijoihin. Mutta nyt pääsivät myös tukijat yrittämään strategisiksi mieltämiensä etujen varmistamista; se heijastui paikalliseen konfliktiin. Näin sotkeutuivat syyt ja seuraukset yhdeksi sykkyräksi.

Lähi-idän merkittäväksi koettu geostrateginen asema ja kaksi kansakuntaa vaatimassa samaa aluetta itselleen ovat siten ne historialliset syyt, jotka ylläpitävät konfliktia. Kun näihin syihin vielä lisätään ihmiset itse pinttyneine uskomuksineen, ovat kriisin runkorakenteet näkyvissä. Ne aiheuttivat jatkon: lyhyen aikavälin syyt. Niitä ovat päivittäiset tapahtumat, jotka antavat akuutin syyn vastatoimiin, jotka puolestaan johtivat uusiin vastatoimiin jne. Tässä tilanteessa olivat perimmäiset syyt jo hävinneet yksittäisten ihmisten näköpiiristä: syntyi kierre.

Sodan ja rauhan vuorottelu

Edellä on tarkasteltu Palestiinan konfliktin historiallista kehitystä antiikista vuoteen 1947 jKr. Tuohon ajanjaksoon verrattuna seuraavat 40 vuotta on lyhyt aika. Ajanjakso on kuitenkin sitä intensiivisempi: sen kuluessa sodan ja rauhan vaihtelu ikään kuin nopeutui sitä edeltäneiden vuosisatojen hitaaseen tempoon verrattuna.

Edellä ovat myös hahmottuneet ne olennaiset syyt, jotka vaikuttivat Lähi-idän konfliktiin muokkautumiseen sellaiseksi kuin se oli 1950-luvun alkaessa. Kokonaisstruktuurit koostuu useiden kirjoittajien ja tutkijoiden esittämistä ajatuksista, teeseistä ja tutkimustuloksista. Tässä muotoiltu uusi teesi perustuu paitsi niihin myös taustalla havaittavissa oleviin ajatuskulkuihin. Teesin muuttaminen edellyttää uuden relevantin lähdeaineksen esille tuloa. Uuden tiedon puolestaan on oltava jonkinasteisessa ristiriidassa esitetyn teesin kanssa, jotta teesi muuttuisi. Mm. ajopuuteoria on muuttunut tästä syystä.

Oleennaista on myös se, että teesissä sotahistoria kytkeytyy tiiviisti historian kokonaisuutensa yhtenä sen rakenteellisena osana. Siinä sota vaikuttaa rauhaan ja rauha sotaan; ne on nähty saman mitalin eri puolina. Yhteenliittymän tajuaminen on oleennaista, ja juuri se tekee mm. tutkimusalueen rajaamisen ongelmalliseksi. Pelkkä sotien kronologinen kuvaaminen ei ole tässä mielessä ongelmallista. Tässä jatkotapahtumien palauttaminen mieliin lienee kuitenkin hedelmällistä.

Vuonna 1952 Egyptissä tapahtunut armeijan upseerien vallankumous nosti valtaan Gamal Abdel Nasserin. Se johti Suezin kanavan kansallistamisen jälkeen vuoden 1956 sotaan, jonka kuluessa englantilaiset, ranskalaiset ja israelilaiset joukot valtasivat kanava-alueen. Suurvaltojen painostus pakotti ne vetäytymään, ja tilalle tulivat YK-joukot.

Nasserilaisuuden vaikutus levisi ja aiheutti lisää sotia. Yksi niistä oli Libanonin sisällissota, joka päättyi USA:n merijalkaväen mairinnoukseen. Toinen saman toukokuun 1958 aikana puhjennut sisällissota sen sijaan johti hallinnon vaihtumiseen Irakissa. Jordaniaan lennätetyt englantilaiset joukot varmistivat, ettei kapinointi levinnyt laajemmalle.

Tilanne Palestiinassa kärjistyi uudelleen sodan partaalle 1960-luvun puolivälin jälkeen, kun palestiinalaisten keskuuteen perustetut sissijärjestöt pystyivät yhdistämään voimansa. Yhdistämistä edelsi Palestiinan kansallisneuvoston perustaminen

Jerusalemissa vuonna 1964 ja Palestiinan vapautusjärjestön (PLO) luominen. Sen perustamisella tavoiteltiin palestiinalaisten sotilaallisen, hallinnollisen, taloudellisen ja poliittisen yhteistyön kiinteyttämistä.

Vuoden 1967 alkupuolella Israel uhkasi arabinaapureitaan kostolla, elleivät sitä häiritsevät palestiinalaisten sissi-iskut loppuisi. Seurauksena oli, että Egypti ryhtyi toukokuun 1967 puolivälissä joukkojen siirtoon Siinaille. Syyria, Irak, Jordania ja Saudi-Arabia seurasivat esimerkkiä saman kuun lopulla. Aamulla 5. kesäkuuta 1967 israelilaiset aloittivat sodan ilmahyökkäyksellä, joka tuhosi huomattavan osan Egyptin ilmavoimista kentille. Periaate oli sama kuin saksalaisten hyökätessä vajaan kolmekymmentä vuotta aikaisemmin Puolaan: nyt Israel hankki itselleen ilman herruuden. Vasta sen jälkeen alkoi maavoimien hyökkäys Suezin kanavalle. Syyria ja Jordania yhtyivät sotaan Egyptin liittolaisina.

Israel käynnisti vastatoimenpiteensä ja valtasi Jerusalemin ja Jordanvirran länsirannan. Pohjoisella rintamalla israelilaiset odottivat, ja kun totesivat, että Siinaille olevat egyptiläiset oli voitettu, he aloittivat vastahyökkäyksensä Golanilla. Nuo kolme sotaa kestivät kuusi päivää, ja arabien armeijat oli lyöty. Sota muutti Lähi-idän valtiollisen kartan: Egypti menetti Siinain niemimaan, Syyria Golanin ja Jordania itäisen Jerusalemin ja Länsirannan. Seurasi kiihkeä diplomaattisen toiminnan kausi, joka päättyi tuossa vaiheessa YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmaan 242. Se edellyttää, että Israel vetäytyy, mutta se antaa Israelin valtiolle oikeuden olemassaoloon. YK:n yleiskokous tunnusti myöhemmin palestiinalaisille oikeudet valtiolliseen itsenäisyyteen.

Vuoden 1967 kesäsodan jälkeen sissijärjestöt rupesivat entistä aktiivisemmiksi sekä kansallisneuvostossa että PLO:n johdossa. Kaksi vuotta myöhemmin sissit olivat vakiinnuttaneet asemansa. PLO:n peruskirja edellyttää, että järjestö luo "demokraattisen ja sekulaarisen Palestiinan valtion". Kaavailun mukaan se olisi valtio, jossa juutalaiset, muslimit ja kristityt voivat asua yhdessä. Mm. nykyinen Libanon on tällainen valtio. — Vestigia terrent.

Vuonna 1973 alkoi seuraava sota. Sen aloittivat Egypti ja Syyria hyökkäämällä kahdesta suunnasta Israelia vastaan. Israelilaisten vastatoimenpiteet myöhästivät mm. siksi, että juutalaiset viettivät Jom Kippuria hyökkäyksen alkaessa. Israel keskitti joukkonsa ensin egyptiläisiä vastaan, sitten Syyriaa vastaan ja löi molemmat. Sotatoimet päättyivät suurvaltain saatua YK:ssa aikaan aselevon osapuolten välille. Jälleen lennätettiin YK-joukot Suezille ja Siinaille.

Vuoden 1973 sodan jälkeen muuttui tilanne Egyptin ja Israelin välisellä rintamalla ratkaisevasti. Sen seurauksena Yhdysvaltain ulkoministerin Henry Kissingerin "sukkuladiplomatia" tuotti tuloksenaan Anwar Sadatin vierailun Israeliin, Camp Davidin sopimuksen ja rauhansopimuksen Israelin ja Egyptin välille. UNEF II lakkautettiin ja "rajarauhaa" Siinaille tulivat valvomaan monikansalliset joukot.

Jom Kippur -sodan jälkeinen diplomatia vahvisti PLO:n asemaa ja siirsi sen toiminnan painopisteen poliittiselle puolelle sotilaallisen kustannuksella. Tämä kehitys katkesi Libanonissa PLO:n ja kristittyjen välisiin yhteenottoihin, jotka sittemmin johtivat Libanonin sisällissotaan. — Tuo sota jatkui yhä uudelleen puhkeavina taisteluina, joiden osapuolina ovat milloin mitkin ryhmittymät. — Myös Israel hyökkäsi alueelle. Sen julkilausuttuna tavoitteena oli Libanonin eteläosan puhdistaminen palestiinalaisista, jotka olivat sieltä suunnanneet terrori-iskuja Israeliin. Libanonin sisäinen valtataistelu jatkui, ja sen varjossa jatkuivat myös

sissi-iskut Israelia vastaan. Etelä-Libanoniin suunnattu puhdistusoperaatio oli suonut vain lyhyen tauon. Seurauksena oli uusi sota: Israelin hyökkäys Etelä-Libanoniin maaliskuussa 1978. Tarkoituksena oli tuhota PLO:n tukikohtat Litannijoen eteläpuolelta. Nyt lähetettiin myös Libanoniin YK-joukkoja. Israelilaiset vetäytyivät Libanonista kesällä 1978, mutta tällä kertaa he jättivät Haddadin libanonilaiset joukot valvomaan raja-alueita.

Viimeisin Israelin sotatoimista, hyökkäys Libanoniin kesällä 1982, osoitti, että maa on Lähi-idän sotilaallisesti voimakkain valtio. Sen ”Rauha Galileaan” operaatio tuotti myös tulosta: PLO:n taistelijat joutuivat jättämään eteläisen Libanonin ja Beirutin. Al Fatahin taistelijoita jäi kuitenkin Tripoliin. Sieltä Arafat yhdessä 4 000 miehensä kanssa joutui poistumaan pro-syyrialaisen joukkojen häätämänä. PLO:n diaspora paheni, sillä jatkuvasti näytti löytyvän ryhmiä, jotka eivät halunneet palestiinalaisten sotilaallisen voiman kasvavan.

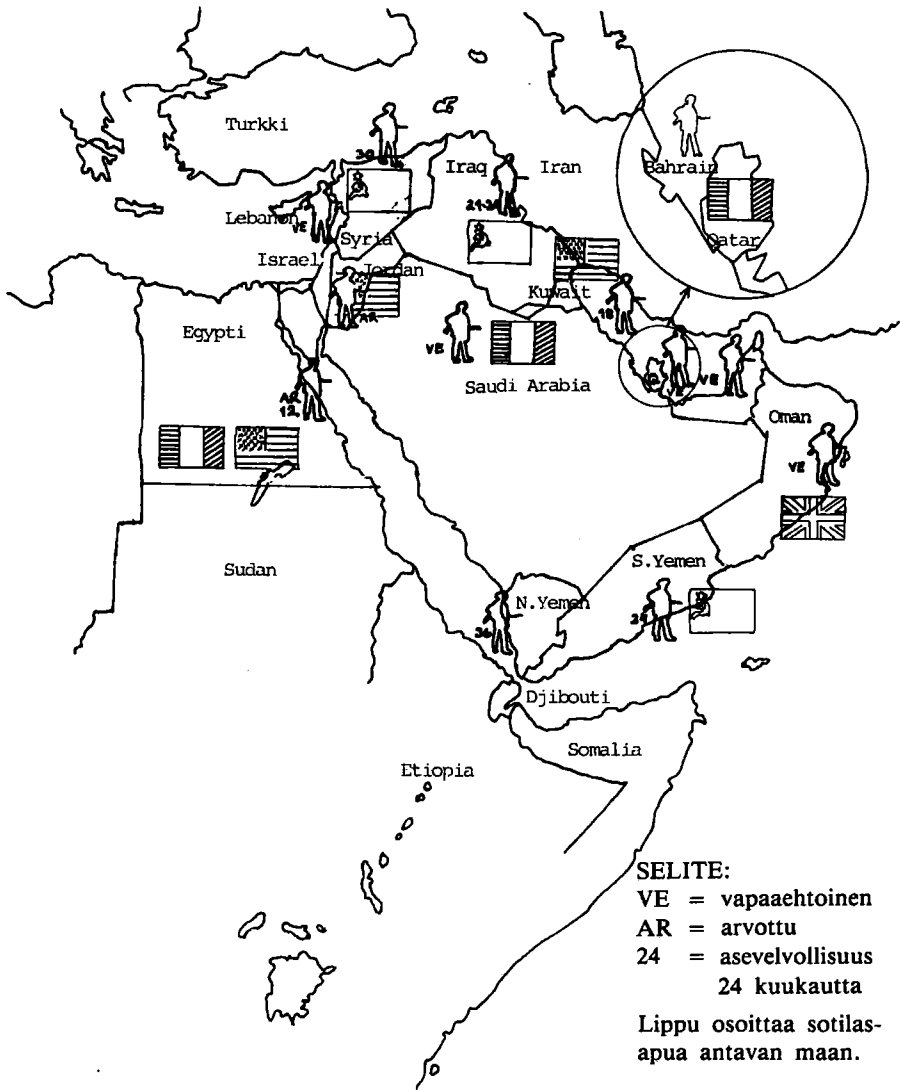
Sodat Lähi-idässä jatkuvat edelleen. Palestiinan ja Libanonin alueella ne eivät kuitenkaan tällä hetkellä ole niinkään suoraa taistelua Israelia vastaan kuin eri pienryhmittymien keskinäisiä välienselvittelyjä. Tämä on aiheuttanut sen, että olot alueella eivät ole vakiintuneet. Nykynäkymät eivät tue rauhoittumista, sillä palestiinalaiskysymys on edelleen ratkaisematta eikä Israelin ja sen arabinaapureiden välisten suhteiden laita ole sen paremmin. Sen lisäksi raivoaa välittömässä tunteudessa Iranin ja Irakin välinen sota, jonka vaikutukset heijastuvat Libanonin lisäksi Lähi-idän muihin arabimaihin. Toisaalta juuri tuon sodan ja Libanonin selkkauksen jatkuminen estää arabimaita tarmokkaammin suuntaamasta huomiotaan Palestiinaan. Sen estää toisaalta myös PLO:n hajaannus.

Sota ja rauha historiallisena prosessina

Historiantutkija saa aina varautua siihen, että jokin lähde, jota aikaisemmin ei ole tunnettu, tuo asioihin lisää valaistusta. Näin on myös mitä ilmeisimmin sotahistoriallisen tiedon laita, sillä sotahistoria ei ole oma irrallinen alansa, vaan osa yleisestä historiasta. Viimeksi mainitunkin tutkimisessa käytetään apuna hypoteeseja, jotta saataisiin empiirinen aines ymmärrettävään muotoon. Empiirinen aines — historiassa ja sotahistoriassa lähteet — muodostaa sen testiaineiston, jolla hypoteesin luotettavuus tarkistetaan. Jokainen asiaankuuluva hypoteesin kanssa ristiriidassa oleva tieto aiheuttaa siis sen, että olettamusta joudutaan punnitsemaan tuon tiedon valossa. Tämän vuoksi hypoteesi elää ja muuttuu, jos uusi lähdeaine sitä edellyttää. Tämä unohdetaan etenkin silloin, kun tutkimustulokset taivutetaan vastaamaan esim. oman viiteryhmän näkemyksiä ja odotuksia, vaikka niitä vastaan puhuva lähdeaine on käytettävissä. Tutkija ei silloin edes pyri olemaan objektiivinen.

Tässä tarkastelussa hypoteesi on seuraava: sodan ja rauhan jatkuva vaihtelu on muodostunut Palestiinan toisen maailmansodan jälkeisen historian olennaisimmaksi piirteeksi. Hypoteesia voidaan tarkastella Clausewitzin väittämän ”Der Krieg ist eine blosse Fortsetzung der Politik mit andern Mitteln.” (von Clausewitz, Vom Kriege Berlin, s. 32.) valossa. Tässä yhteydessä on huomautettava, että Clausewitzin väite on ristiriidassa sen kanssa, että hän toisessa kohdassa pitää sotaa politiikan välineenä (politisches Instrument). Jos pidetään sotaa politiikan välineenä, Clausewitzin teesi ”-- att kriget icke blott är en politisk akt, utan ett verkligt instrument för politiken -- ” (Clausewitz, Krig och krigföring, Borgå 1942, s. 50.) pitää paikkansa pienistä,

LEHI-ITÄ 1983

(Atlas of the Arab World 1983)

paikallisista sodista puhuttaessa. Etuja ja haittoja on kuitenkin tuolloin arvioitu hallitsijoiden valtopolitiikan, ei yksilön turvallisuuden ja hyvinvoinnin kannalta.

Clausewitzin aikana ja sitä ennen sota oli yksi politiikan keinoista. Mutta silloin oltiinkin 1800- eikä 1900-luvulla. Nykyaikaiseen sodankäyntiin sovellettuna teesi johtaa virheelliseen käyttäytymismalliin, sillä sodan totaalistuminen uudelleen on

kääntänyt teesin vastakohtakseen. Voidaan väittää: ”Nykyaikainen sota on politiikan katastrofi.” Palestiinassa, jossa on sittenkin kysymyksessä paikallinen kiista, väite ei näyttäisi jyrkimmässä muodossaan pitävän paikkaansa. Siellä se saa muodon: ”Sota on epäonnistuneen politiikan jatke.” Testiaineistona ovat Palestiinan tapahtumat syy- ja seuraussuhteineen sekä muine vaikuttavine tekijöineen.

Israelin ja sen arabinaapurien välinen vastakkainasettelu ilmentää vuosisataista historiallista tapahtumasarjaa, jossa sodan ja rauhan vaihtelu näyttäytyy olennaisena. Sellaisena sarja on myös mielletävissä niin, että sodan käyttäminen politiikan jatkeena on jatkuvasti puolin ja toisin ollut epäonnistunut ratkaisu: se ei ole johtanut sille asetettuihin päämääriin. Rauha Egyptin ja Israelin välillä oli puoleen vuosisataan ensimmäinen poliittinen ratkaisu, joka käänsi oravanpyörää toiseen suuntaan. Ainakin toistaiseksi kestäneenä ratkaisuna se tukee käsitystä Clausewitzin pääteesin vanhentuneisuudesta. Poliittista kokonaisratkaisua ei kuitenkaan ole onnistuttu aikaansaamaan. Sitä on yhä uudelleen ja uudelleen yritetty paikata sodalla, siis yritetty painostaa toiset hyväksymään oma ratkaisumalli. Sen enempää sodat kuin politiikkakaan eivät ole johtaneet tulokseen. Molemmat ovat epäonnistuneet. Siis: sota on ollut epäonnistuneen politiikan jatke — ad absurdum. Mutta näin kai Clausewitz oikeastaan sanoikin.

Tapahtumaketju sinänsä on siten osoitus myös siitä, että sotahistoria ei ole pelkästään sodan historiaa. Siihen kuuluu myös sotalaitoshistoria, joka tutkii ja kertoo, miten sotaa käyvät joukot on rakennettu, varustettu ja koulutettu. Sotalaitoshistoria, jota voidaan nimittää myös asevoimien historiaksi, tutkii näiden lisäksi myös asevoimien yhteiskunnallis-poliittista ja ideologista taustaa sekä taustojen vaikutuksia jonkin maan asevoimiin tai asevoimiin yleensä. Tässä laajemmassa merkityksessään sotahistoria lähtee siis siitä, että asevoimat ovat osa yhteiskuntaa, ja siitä, että juuri tuo yhteiskunta, sen olotila ja tavoitteet ovat asevoimien tarpeen taustalla. Näin ymmärrettynä sotahistorian tehtävänä on myös selvittää, elääkö sotalaitos omaa elämäänsä vai vaikuttaako se dominoivasti yhteisön elämään, kuten ns. sotilasdiktatuureissa voi olettaa tapahtuvan. Sotahistoria on osa yleistä historiaa, mutta se tarkastelee asioita tavallaan käänteisesti: siinä missä yleinen historia painottaa rauhanaikaista prosessia, sotahistoria tarkastelee asioita sodan ja siihen johtaneiden tekijöiden ja tapahtumakulkujen kannalta. Muita yleisen historian osa-alueita ovat mm. poliittinen historia, aatehistoria ja taloushistoria. Sellainen yksittäinen alue kuin sotilasstrategian historia on osa sotahistoriaa.

Olen aikaisemmassa artikkelissani (Sotilasajakauslehti 6—7/1987) todennut, että sen enempää historian kuin sen tutkimuksenkaan perimmäistä luonnetta ei ehkä aina ole ymmärretty. Esimerkkiaineistoksi olen tällä kertaa valinnut Lähi-idän, jotta suhtautuminen olisi ”tieteellisen viileätä”. Ihmisten historiakäsitys lähtee usein siitä, että on olemassa jokin objektiivinen menneisyyden tapahtumien maailma, jota vastaava sotahistoriallinen kuva voidaan rakentaa. Historiatieteessä tällaista rakennetta kutsutaan vastaavuudeksi. Vastaavuuskäsityksen mukaan väite on tosi, jos se vastaa kiistattomia ja tutkijasta riippumattomia tosiasioita (Jorma Kalela, Historian tutkimusprosessi, Helsinki 1972, s. 14). Asetelma on mahdoton. Menneisyydestä ei voi saada tutkijan ajatuksista riippumatonta tietoa. Kaikki tapahtumat suodattuvat ihmisen aivojen kautta; ihminen luo itselleen kuvan menneisyydestä ja sen hän välittää eteenpäin. Kuvaan vaikuttavat niin ideologia,

yhteiskunnallinen tausta kuin tutkijan koulutus ja hänen pyrkimyksensäkin. Asia ja tapahtuma, josta ei ole jäänyt jälkeä, ei sisälly tuohon kuvaan: sitä ei ole.

Käsitys, jota tässä on pyritty soveltamaan sotahistorian tutkimuksen perimmäisenä kriteerinä, on yhteensoveltuvuus käsitys. Sen mukaan väite (hypoteesi) on tosi vain silloin, kun se on sopusoinnussa muiden tietojen kanssa. Yhteensoveltuvuus on myös tutkimuksen perimmäinen koetinkivi. Tutkijan kytkeytymisestä omaan taustaansa puolestaan aiheutuu kaiken historiankirjoituksen erityislaatuinen objektiivisuus. Se ei edellytä tutkijasta riippumatonta tietoa. Tietoaineksen yhteensoveltuvuus osoittaa historiankirjoituksessa sen objektiivisuuden asteen, joka on saavutettavissa tai saavutettu, sillä lähdetiedoissa olevaa ristiriitaa ei voi ohittaa.

Yhteensoveltuvuus käsityksen hyväksyminen edellyttää, että käytettävät tutkimusmenetelmät muotoillaan sitä vastaaviksi. Sotahistorian tutkimuksen sinänsä on nojattava yleisesti hyväksytyihin historian tutkimuksen periaatteisiin ja metodeihin.

Olen edellä käyttänyt sotahistoria-termiä ilmaisemaan kokonaisuutta. Sama terminologia esiintyy venäjän kielessä, jossa "vojennaja istoria" on yläkäsite. Mm. ruotsin ja saksan kielissä esiintyvät vain "sotahistoria"-termin alakäsitteet. Ruotsin kielessä ne ovat "krigshistoria" ja "militärhistoria" ja saksan kielessä "Kriegsgeschichte" ja "Militärgeschichte". Vastaavat termit esiintyvät myös englannin ja ranskan kielissä. Suomen kielessä niitä vastannevat parhaiten "sotien historia" ja "sotalaitoshistoria". Termi "sotahistoria" jää yläkäsitteeksi, johon sisältyy vielä mm. sotahistorian metodioppi.

Lähi-idän kriisi sinänsä on siis ilmentymä edellä esitetyn kaltaisesta sotahistoriallisesta prosessista, jossa olennaisimmat tekijät — valmistautuminen sotaan rauhan vallitessa ja sota — ovat vuorotelleet. Edellinen olotila on lähinnä sotalaitoshistorian, jälkimmäinen sotien historian tutkimusaluetta. Tässä nimenomaisessa tapauksessa sodasta on tullut Palestiinan historian olennaisin piirre. Lähi-idän konfliktiin sovellettuna osoittautuu varsin pitkälle paikkansa pitäväksi Matti Kuusen vuonna 1938 käyttämä ilmaisu (Roolit ja särmät, Keuruu 1986, s. 43; julkaistu vuosikirjassa "AKS:n tie 1938"):

"Ne ajat, jolloin sota, V. Clausewitzin sanaa käyttäen, oli politiikan väline, ovat peruuttamattomasti ohitse. Vielä 1800-luvulla hallitus voi lähettää sotajoukon toisen hallituksen sotajoukkoa vastaan tietäen, että taistelun tulos ratkaisi sodan. Nykyaikainen sota on luonnontapahtuma, jota poliitikon on yhtä mahdoton hallita kuin laivurin pyörremyrskyä."

Lähi-idän jatkuvat sodat ilmentävät siis myös kriisien hallinnan epäonnistumista. Poliittikka ei suinkaan ole kyennyt turvaamaan väestölle rauhallisia elinoloja; päinvastoin se on tuonut mukanaan jatkuvan pelon. Tarkempi analysointi saattaisi hyödyttää myös suomalaista kriisinhallintaa. Toisaalta suomalaisilla on omastakin takaa esimerkkejä kriisin hallinnasta. Yksi on vuodelta 1938 ja toinen vuodelta 1939. Tšekkoslovakian kriisi vuonna 1938 aiheutti Suomessakin puolustusvoimien valmiuden asteittaisen kohottamisen. Kriisin päätyminen Münchenin sopimukseen Hitlerin ja Chamberlainin välillä aiheutti Suomessa valmiusjärjestelyjen purkamisen. Toinen kriisin hallintayritys käynnistyi syksyllä 1939. Se päättyi sotaan. Summa summarum: virheistä voi oppia, mutta se edellyttää, että ne tunnetaan. Se taas edellyttää historiantuntemusta, kuten mm. Paasikivi totesi. Suomen nykyhistoriassa on myös muita esimerkkejä kriisin hallinnasta. Lähi-idässä ei esim. ETYKin yksi teema "yhteisillä ehdoilla" ole juurikaan saanut puolestapuhujia. Siellä etsitään yhä vastausta ihmiskunnan ikivanhaan kohtalon kysymykseen: "Kenen ehdoilla?"

LÄHDELUETTELO

- von CLAUSEWITZ, Karl: Sodasta, Helsinki 1924; Sodasta, toinen, tarkistettu painos, Juva 1981.
vom Kriege, Berlin.
- Krig och krigföring — Ett urval redigerat, översatt och med inledning av Jarl Gallén, Borgå 1942.
- DEMPSEY, B. A. (toim.): Atlas of the Arab World, New York 1983.
- ESKELINEN, Heikki: Palestiina, Otavan Suuri Ensyklopedia, osa 7, Keuruu 1979.
- GORDIN, Dan — LAINE, Olavi — TAPIOLA, Kari: Maaailma 1945—71, Helsinki 1972.
- HARTMAN, Tom — MITCHELL, John: A World Atlas of Military History 1945—1984, London 1984.
- HENRIKIT, Helsingin Sanomat 22. 11. 1985.
- JUSELIUS, Jarkko: Lähi-itä, Otavan Suuri Ensyklopedia, osa 5, Keuruu 1978.
Palestiinalaiset, Otavan Suuri Ensyklopedia, osa 7. Keuruu 1979.
- JUSSILA, Osmo: ”Viimeinen uskonsota”, Helsingin Sanomat 21. 9. 1986.
- KORHONEN, Arvi: Hakkapeliittain historia, Porvoo 1939.
- KRONLUND, Jarl: Historian tapahtumista ei riippumatonta tietoa, Sotilasaikakauslehti nro 6—7/1987.
- KUUSI, Matti: Roolit ja särmät, Keuruu 1986.
- LAUERMA, Matti: Sotahistorian tutkimuksen problematiikasta, Tiede ja ase nro 35, julk. Suomen Sotatieteellinen Seura, Joensuu 1977.
- LAUHA, Aarre: Palestiina, Otavan iso tietosanakirja, osa 6, 2. painos, Keuruu 1963.
- MULTANEN, Pertti: Lähi-itä — räjähdysaltis kriisialue, teoksessa ”Avain aikamme maailmaan” toim. Kari Immonen, s. 321—330, Porvoo 1983.
- Otavan iso tietosanakirja, osa 5, 3. painos, hakusana Lähi-itä ja kartat Lähi-itä 1 ja 2.
- RUTANEN, Pasi: 60-luvun maailmannäyttämö, Helsinki 1966.
- SEPPÄLÄ, Helge: Arvostelu Pentti Palmun kirjasta ”Tuli lakkaa, suomalaiset valvontajoukot 1956—1985”, Helsinki 1985, Kuluttajalehti nro 18/30. 10. 1985.
- Sotilasaikakauslehti 9/1981, Sotahistorian erikoisnumero.